

TIJDSCHRIFT

VOOR

NEDERLANDSCH INDIË.

TIJDSCHRIFT

VOOR

NEDERLANDSCH INDIE.

13de Jaargang.

AFL. 7—12.

TWEEDE DEEL.

UITGEGEVEN DOOR

D^r. W. R. VAN HOËVELL.

ZALT-BOMMEL.

JOH. NOMAN en ZONN.

1851.

Reis naar het rijk van Amanoebang op Timor, in October 1850.

Eene bijdrage tot de kennis van dat eiland.

Wie in het drooge jaargetijde de omstreken van Koepang, de hoofdplaats onzer bezitting op het eiland Timor, bezoekt, moet ongetwijfeld eenen ongunstigen indruk ontvangen van eene landstreek, die schier niets dan steenen, naakte rotsklompen en eenig kreupelhout — schaars een hoogen, lommerrijken boom — ter beschouwing aanbiedt. Koepang zelf heeft echter geen onbehagelijk voorkomen. Eene waterleiding uit de kleine rivier, aan welker monding het plaatsje gelegen is, bevochtigt eenige kleine tuinen nabij en om de woningen, wier helder witte muren en roode daken aangenaam afsteken bij het licht- en donkergroen der hoven. Vooral in de laatste jaren, tijdens het bestuur van den resident SLUYTER, heeft Koepang vele verbeteringen en verfraaijingen ondergaan. Het ruime residentie-huis, dat van voren een somber uiterlijk had, werd verfraaid met eene hooge, breede voorgaanderij (waranda); aan beide zijden van het huis werden twee sierlijke steenen wachthuizen gebouwd, en op het plein, dat zich voor het gebouw uitstrekt, werd eene fontein aangelegd, om de bevolking en de schepen op de reede van zuiver drinkwater te voorzien. Voorts werd, behalve andere verbeteringen, de zcewering, die in de westmoeson ontzagheijk te lijden heeft, in goeden staat gebragt, en aan den mond der rivier een steenen tolhuis gezet, van waar men het vrije gezigt heeft op de bergen aan de overzijde der baai, het zijdelings gelegene eiland Semouw en de eenzame reede, spaarzaam thans door eene Engelsche of Amerikaansche en nog spaarzamer door eene Vaderlandsche vlag verlevendigd.

De landstreek evenwel, die Koepang omgeeft, is, met weinig uitzondering, dor en ongevallig, en alleen gedurende den regentijd geschikt voor den bouw van turksche tarwe. Van hier dan ook, dat vreemdelingen, die Koepang bezoeken en geene verdere kennis van het land verkrijgen, dan die zij in den omtrek der hoofdplaats hebben opgedaan, doorgaans zeer ongunstig over Timor oordeelen. En zeker kan het, over het geheel genomen, geene vergelijking doorstaan met het door de natuur zoo rijk begiftigde Java. Doch ook Timor heeft landstreken, die in schoonheid en vruchtbaarheid voor Java niet behoeven te wijken, en die, behoorlijk gekultiveerd, eene rijke bron van inkomsten zouden kunnen openen. Onder

die landstreken bekleedt ongetwijfeld het rijk van Amanoebang eene voornaame plaats. De volgende bladzijden bevatten het verslag van een reistogtje naar dit belangrijke gedeelte van Timor, en mogen strekken als eene bijdrage tot de kennis van dit nog zoo weinig gekende en uitgestrekte eiland *).

Gelijk meestal elders in Indië, zoo is ook hier het reizen in het binnenland hoogst bezwaarlijk, zonder hulp en medewerking van het hoofd des plaatselijken bestuurs. Die hulp werd ons echter met de meeste bereidwilligheid verleend door den resident van Timor, den heer baron VAN LIJNDEN, die een der inlandsche hoofden den last opdroeg, ons op de reis te vergezellen en den noodigen bijstand te bieden. Ons reisgezelschap zoude zich verzamelen te Babauw, op ongeveer zes uren afstand, oostelijk van Koepang gelegen, en van daar zou de eigenlijke togt eerst eenen aanvang nemen. Van Koepang naar Babauw leidt een weg, die eerst voor weinige jaren, onder het bestuur van den resident SLUIJTER, is aangelegd, en de eenige weg is van eenige tamelijke breedte in gansch het Nederlandsche gedeelte van Timor. Al de andere wegen zijn slechts kronkelende paden, naauwelijks breed genoeg voor een enkel persoon. Deze weg loopt genoegzaam regtlijnig, op korten afstand van den oever der baai, die zich oostwaarts tot in de nabijheid van Babauw uitstrekt. Behalve van zes beken, wordt de weg door vier rivieren doorsneden, namelijk: de Oisappe, de Manikie, de Noi Bakkie en de Olio. De bedding van de laatste alleen wordt in het drooge jaargetijde waterloos. Geen dezer rivieren echter is voor prauwen bevaarbaar. Van de Manikie en de Noi Bakkie zou goede partij kunnen worden getrokken voor den rijstbouw, waartoe het vlakke land, dat deze rivieren op eenigen afstand van hare mondingen doorstroommen, de geschikte gelegenheid aanbiedt. Reeds is een aanvang gemaakt, om steenen bruggen over deze beken en rivieren te leggen, waarvoor het Gouvernement jaarlijks eene kleine som toestaat.

*) Wij verblijden ons, dat wij onzen lezers deze belangrijke bijdrage tot de kennis van het rijk Amanoebang op Timor kunnen mededeelen. Er komen zeer vele bijzonderheden in voor, die nog geheel onbekend waren en die ons dus een stap verder brengen. Men zal zich herinneren, dat de heer FRANCIS, die gedurende eenige jaren resident van Timor was, in den eersten jaargang van dit tijdschrift eenige belangrijke artikels over dat eiland geplaatst heeft, maar zijne berichten omtrent Amanoebang zijn zeer schraal en onvolledig. In de verhandelingen van de leden der natuurkundige commissie, komen vrij uitvoerige berichten voor aangaande de streken van Timor door hen bezocht; doch daar zich hunne reis niet tot Amanoebang heeft uitgestrekt, wordt van dit belangrijk gedeelte van het eiland door hen geen melding gemaakt. Ook de heer HEYMERING heeft in menig lezenswaardig artikel, vroeger in dit tijdschrift geplaatst, 'teen en ander over Amanoebang medegedeeld. Het eenige wat echter bepaaldelijk over Amanoebang is bekend gemaakt, is het zeer beknopte artikel van den heer J. D. VAN DEN DUNGEN GRONOVIVS, dat in den jaargang 1849, II, 62 van dit tijdschrift voorkomt, maar dat, volgens de latere navorschingen van den schrijver van dit reistogtje, wel eenige onnaauwkeurigheden bevat, die door hem in dit opstel zijn verbeterd. "Mischien" zoo schrijft ons de geachte steller van dit artikel, "zal nevensgaand verslag kunnen dienen als eene geringe bijdrage tot de betere kennis van den staat der bevolking van Amanoebang. Het moge dan geene aanspraak maken op letterkundige waarde, en van die zijde beschouwd zelfs gebrekkig kunnen heeten, der waarheid nogtans heb ik getrouw trachten te zijn. Dit geldt ook van de geschiedkundige bijzonderheden, die er zijn tusschen gevoegd en waartoe hier eene geschikte aanleiding bestond." Wij voor ons denken niet zoo ongunstig, als de geëerde schrijver zelf, over de letterkundige verdienste van zijnen arbeid; tot bewijs diene, dat wij ons voor meerdere mededeelingen en bijdragen van dezen aard dringend houden aanbevolen.

REDAKTIE.

De weg naar Babauw levert weinig afwisseling op. Slechts nog twee kampongs van eenige grootte liggen er aan, tusschen Koepang en evengenoemde plaats: namelijk Oisappa, aan de rivier van dien naam, op 1½ uur afstand van Koepang, waar talrijke kokosboomen hunne breede en sierlijke kruinen verheffen, en Taros, halverwege tusschen Koepang en Babauw. Taros heeft een liefelijk aanzien, door de rijstvelden en tuinen, die men in de nabijheid der kampong heeft aangelegd, en die bewaterd worden door eene heldere beek, welke ter dezer plaatse den weg doorsnijdt. Beide kampongs zijn grootendeels bewoond door Rottinezen, die zich in aanzienlijk getal, op verschillende plaatsen, langs den oever der baai, hebben nedergezet. Overigens weidt het oog slechts over steenachtige en dorre streken, meestal met kreupelhout en doornboomen begroeid, en alleen in den regentijd gedeeltelijk dienende voor den aanplant van turksche tarwe, het voorname voedingsmiddel der bevolking van Timor. Aan het einde van de baai breidt zich eene ruime vlakte uit van eenige uren in den omtrek, die aan de westzijde door de baai en overigens door het gebergte van Amarassie, Amabie en Sonebait wordt ingesloten. Door eenige rivieren, die van dit gebergte afstroomen, genoegzaam van water voorzien, biedt deze vlakte eene uitmuntende gelegenheid aan voor den rijstbouw. Bij het begin dezer vlakte, aan haren zuidelijken grens, ligt Babauw, waar de groote weg een einde neemt.

De bevolking dezer plaats bedraagt ongeveer 2000 zielen, grootendeels bestaande uit Timorezen en Rottinezen. Er is hier eene kerk en school onder de leiding van eenen zendeling van het Nederlandsch Zendeling Genootschap; de christengemeente is omstreeks 400 zielen sterk, waaronder tevens begrepen zijn de christenen van eenige naburige plaatsen. Mede is er een posthouder van het Nederlandsche bestuur gevestigd, aan wiens zorg de policie-aangelegenheden en het bestuur der kampong zijn toevertrouwd, en die zijne bezoldiging geniet uit de opbrengst der tienden, die de bevolking verplicht is van het rijstgewas te geven. De bearbeiding van djagongtuinen en vooral die der rijstvelden maakt de hoofdbezigheid der bevolking uit. De bewerking der rijstvelden geschiedt echter nog zeer gebrekkig. Het gebruik van den ploeg is in het Nederlandsche gedeelte van Timor nog onbekend. De natte rijstvelden, die men bezaaijen of beplanten wil, laat men alvorens door een troep buffels, die heen en weder gedreven worden, betreden, om alzoo den grond van onkruid te zuiveren en week te maken. Wanneer het gewas rijp is wordt dit niet, als op Java en elders, gesneden, maar elke halm met de hand afgestroopt, eene wijze van oogsten, waarbij noodzakelijk veel verloren gaat. Bij herhaling zijn door het bestuur te Koepang pogingen aangewend, om het gebruik van den ploeg in te voeren, doch deze pogingen leden tot dus verre schipbreuk op het hardnekkig vasthouden aan de oude gewoonte. Mogten de pogingen, die thans, bij vernieuwing, te Babauw zullen worden beproefd, met een gunstiger uitslag worden bekroond! Daartoe bestaat tegenwoordig eenige meerdere hoop, naardien het getal buffels op deze plaats, ten gevolge van den laatsten oorlog met het rijk

van Sonebait, aanmerkelijk is verminderd, waardoor velen buiten de gelegenheid zijn geraakt, om hunne velden te bewerken.

Sinds lang, namelijk, had een gedeelte van het volk van Sonebait, met name de stam van Manebait, (zie over het rijk van Sonebait de „Bijdragen tot de geschiedenis van het eiland Timor; door G. HELJMERING,” Tijdschrift voor Neêrl. Indië, IX Jaarg. 7de Afl.), die de bergen bewoont, welke ten noorden aan de vlakke van Babauw palen, met toenemende stoutheid, zich schuldig gemaakt aan veroveringen en daardoor aan de bevolking der vlakke groot nadeel toegebracht. De vorige resident, SLIJTER, meende dezen euvelmoed met de wapenen te moeten te keer gaan, en zulks te meer, daar tevens reeds, door het genoemde woeste bergvolk, enkele moorden waren gepleegd. Een inlandsch leger van 2 of 3000 man, versterkt door eenige hulptroepen van Amfoang en Amanoebang, werd daartoe op de been gebracht en den 1sten November 1847 de togt naar de vijandige Timorezen ondernomen, onder aanvoering van den kapitein der mardykens A. DE ROOIJ *). Na eenige schermutselingen met den vijand te hebben gemaakt, waarbij van weerszijden eenige weinigen sneuvelden, en eenige woningen op des vijands gebied te hebben verbrand, meende men de expeditie te kunnen eindigen en den vijand genoegzame vrees te hebben

*) Te Koepang, de hoofdplaats van Timor, zijn vier soorten van troepen of krijgslieden, indien ze dezen naam waardig zijn. Ze dragen den naam van schutterij, mardykens, papangers en militairen. Van alle vier zullen wij een enkel woord zeggen.

De schutterij is zamengesteld uit de Europeesche ingezetenen en hunne afstammelingen. Dit korps is ontstaan uit een ander korps, dat vroeger te Koepang bestond en bekend was onder den naam van „burgerij.” Ten tijde der Oost-Indische kompagnie, heeft dit korps zeer veel goede diensten bewezen. Daarvoor ontving het, nu ongeveer eene eeuw geleden, als een blijk der hooge tevredenheid van de regering, een oranjevaandel, voorzien van 's kompagnies wapen. Gedurende het bestuur van den resident SPANOGHE, is het korps door hem ontbonden en herschapen in een korps schutterij, dat uit één officier en een negentigtal manschappen is zamengesteld. Het korps is van weinig beduidenis, en door de verstrooijing der burgers zeer moeilijk te verzamelen. Ook verstaan zijne leden zeer weinig van de manoeuvres, hoewel zij, gelijk bijna alle Timorezen, zeer goede scherpschutters zijn. Zoo luidt althans een officieel rapport over dit korps, voorkomende in het „algemeen verslag der residentie Timor van 1836.”

De mardykens (eigenlijk het Maleische woord „mordika,” dat „vrijen” of „vrije menschen” beteekent) vormen een korps van vrije inlandesche christenen en vrij gegeven slaven, bestaande uit een twee honderdtal personen, waaronder vier officieren zijn begrepen. Dat korps heeft in vorige jaren zeer veel goede diensten bewezen, waarvoor het van de Oost-Indische kompagnie ten geschenke ontving een rood satijnen vaandel met gouden franjes en kwasten, waarop een gouden leeuw, en bovendien nog twee zilveren trompetten. Het vaandel is nog in wezen en wordt door het korps zeer op prijs gesteld. Maar overigens zijn de berigten over dat korps, die in het zoo even genoemde officieel verslag voorkomen, almede niet zeer gunstig. Daarin leest men toch: „De leden van dat korps zijn zeer losbandig, onttrekken zich aan alle diensten en laten zich zeer veel voorstaan op den, bij den Timorees zoo zeer gevreesden naam van *mardykens*. Uit de archieven van 1750 blijkt reeds, met welke moeite de opperhoofden te worstelen hadden, om dat korps in orde te houden, en hoe men herhaalde malen de tusschenkomst van de hooge regering moest inroepen, om aan hun onwil en hun tegenstreven paal en perk te zetten. 't Is de moeite waard, eene exercitie van dat korps bij te wonen. De manoeuvres zijn belagchelijk. Bijna ieder voorvechter heeft een staart van een reep blik, ter breedte van drie of vier vingers, ongeveer vier voet lang, en die hem een voet boven het hoofd uitsteekt; aan het einde zijn roode pluimen gehecht” enz.

De derde soort van krijgslieden bestaat uit de papangers. 't Is een korps zamengesteld uit Maleijers, Boeginezen, Javanen en Rottinezen, ten bedrage van 250 man, allen ongewapend en geene andere diensten verrigende, dan het betrekken der nachtwacht in de stad.

En eindelijk, behalve de magt van deze 500 man schutters, mardykens en papangers, die tot duizend man zouden kunnen vermeerdert (altoos volgens het genoemde „jaarlijksch verslag”) bestaat er nog een detachement militairen, onder civiel beheer, zelden meer dan 50 man groot.

REDAKTEE.

aangejaagd, om in den vervolge zich rustig te houden en zijne rooverijen te staken. In die verwachting vond men zich echter weldra bitter teleurgesteld. De vijand had, door den halven maatregel tegen hem ondernomen, geen' diepen indruk van onze magt ontvangen en was nu op wraak bedacht. Die wraak wist hij zich op eene gruwzame wijze te verschaffen. De genoemde Timoresche volksstam vereenigde zich met eenige anderen, mede tot het rijk van Sonebait behoorende; zij besloten eenen aanval te doen op Noenkoeroes, eene onzer kampongs in de vlakte, op korten afstand van het gebergte gelegen, en geheel door Rottinezen bewoond. In den vroegen morgen van den 30sten November 1847 volvoerden zij hun verraderlijk ontwerp. Ongeveer een uur voor het aanbreeken van den dageraad, toen alles zich nog in diepe rust bevond, drong de woeste horde, bij het flauwe schijnsel der maan in het laatste kwartier, de opene kampong van alle zijden binnen, en, bij de van het gevaar onbewuste bewoners slechts een zwakken tegenstand vindende, vermoordden zij wreedaardig allen, die in hun bereik kwamen, daarbij de ligt ontvlambare woningen aan het vuur ten prijs gevende. Met het opkomen der zon trokken de woestaards naar het gebergte terug, de hoofden van zes en veertig verslagenen, zoo mannen als vrouwen, als de bewijzen hunner bloedige zegepraal met zich voerende. De heer SLUYTER beproefde om onderhandelingen aan te knoopen met den regent of zoogenaamden keizer van Sonebait, die echter vruchteloos bleven, en, eenige maanden later, werd ook Prittie, eene kampong, in eene vruchtbare landstreek aan den voet van het vijandelijke gebergte gelegen, den vijand in handen gegeven, daar deze plaats, wegens hare gevaarlijke ligging, onhoudbaar werd geacht. De bevolking dezer kampong geheel uit Rottinezen bestaande, was echter gelast geworden de plaats te ontruimen.

In dezen stand van zaken werd met het begin van 1849 de heer SLUYTER als resident vervangen door den heer baron VAN LIJNDEN. Deze trachtte op nieuw met den keizer van Sonebait over den vrede te onderhandelen, maar stelde als voorwaarde, dat de keizer in persoon naar Koepang zoude komen; doch toen deze zich daartoe ongenegen betoonde, en over het geheel, zoowel als zijn volk, eene vijandige gezindheid bleef aan den dag leggen, werd andermaal tot eene expeditie tegen de vijandelijke Timorezen besloten. Weder werd een inlandsch leger van tusschen de 3 en 4000 man te zamen gebracht en met een paar veldstukjes versterkt. De resident, die al het mogelijke had aangewend, om de expeditie zoo doelmatig mogelijk in te rigten, woonde haar in persoon bij. Slechts ten deele nogtans voldeed zij aan het oogmerk. Wel werden ongeveer 80 Timorezen, waaronder een schoonzoon des keizers, door de onzen gevangen genomen, doch men kon den vijand niet tot onderwerping brengen, daar deze in zijne door de natuur gevormde bergvestingen, in holen en spelonken, eene ongenaakbare schuilplaats vond, terwijl daarbij de ongeregelde troep der onzen, aan orde noch krijgstuicht gewoon, zich meer beijverde, om des vijands vee te

bemagtigen en te verslinden, dan den vijand zelven te bestrijden. Alzoo liep ook deze veldtocht, die in het laatst van September en het begin van October 1849 plaats had, ten einde, zonder het beoogde doel te hebben bereikt *). Van het plegen van nieuwe vijandelijkheden onthielden

*) Gelijk voor ons, zoo zullen ook bijna voor al onze lezers, deze berigten omtrent eenen in 1848 en 1849 gevoerden oorlog op Timor wel geheel nieuw zijn. Noeh in de Javasche courant, noeh in de staatscourant, noeh in de mededeelingen van den minister van kolonien aan de staten-generaal van 18 Junij 1850, wordt daarvan een enkel woord gezegd. Ten bewijze zullen wij hier laten volgen al wat in dit laatste staatsstuk over Timor voorkomt.

„ De betrekkingen onzer compagnie op Timor dagteekenen reeds van het jaar 1613, en de grondslag van ons oppergezag berust hier op de aloude regten van den sulthan van Ternate op het onderhavige zuidoostelijk gedeelte van den Indischen archipel. Naarmate de compagnie de erkenning van haar gezag door de wapenen uitbreidde, bevestigde zij dit door het sluiten van overeenkomsten met de inlandsche vorsten en volken, die hare suzeriniteit erkenden. Op die wijze gebood zij ten laaste over de groote westelijke helft van Timor en over al de westelijk van daar gelegen kleinere eilanden van Ombaai af tot en met Flores en Sumba of Sandelhout-eiland toe. Nevens haar had zich echter ook de Portugesche regering op Timor staande gehouden, en bezit daar nog heden ten dage het oostelijk gedeelte des eilands. De Engelschen verwoestten Koepang in 1797, en werden in 1810, bij een vernieuwden aanval, afgeslagen. Ten gevolge evenwel der kapitulatie van Java en onderhoorigheden, gingen ook onze Timorsche bezittingen in 1811 onder Britsch bestuur over, doch hier werd het Nederlandsch gezag, krachtens de Londensche konventie van 1814, in November 1816 hersteld.

„ De wenschelijkheid eener duidelijke delimitatie tusschen het Nederlandsche en Portugeesche gedeelte van Timor heeft in 1848 geleid tot eene zending derwaarts, speciaal met dat doel, en men vertrouwt dat deze zaak eerlang definitief zal worden geregeld en afgedaan.

„ De residentie Timor en onderhoorigheden bestaat uit de grootere westelijke helft van Timor, benevens de eilanden Samauw, Rotti, Savoe, Sumba, Flores (het oostelijk gedeelte), Adenara, Solor, Lomblem, Pantar, Ombaai en al de tusschen en omliggende kleine eilanden.

„ Het Nederlandsch gouvernement oefent binnen dat gebied, krachtens de bestaande traktaaten en door aanstelling der hoofden, zijn gezag middellijk uit. De resident houdt verblijf ter hoofdplaats Koepang en heeft uit den aard der zaak met den gang van het bestuur der naburige vorsten en hoofden eene meer regtstreeksche bemoeienis.

„ Op Timor zelf zijn daarenboven Europese posthouders geplaatst te Tialarang, Babauw, Prittij en Amarassie, zoo mede op Solor te Lawaijang, op Ombaai te Alor en op het eiland Rotti.

„ De bevolking van Timor is gesplitst in twee groote volksstammen, de Bellonezen en de Timorezen. De eersten bewonen het oostelijke gedeelte des eilands, en de laatsten, waarvan de Koepangnezen zich weder eenigzins onderscheiden, hebben het westelijke gedeelte ingenomen. Zij bezit hare eigene inlandsche vorsten, die, onder het oppergezag der Europeesche gouvernementen, over een meer of minder uitgestrekt gebied regeren.

„ Op de onderhoorige eilanden daarentegen, wier bewoners onderling in taal en zeden verschillen, is het gezag in den regel verdeeld onder een groot getal kleinere hoofden.

„ De bevolking der geheele residentie wordt bij gissing geschat op ongeveer 800,000 zielen, waarvan ongeveer 250,000 voor het Nederlandsch gebied op het eiland Timor zelf.

„ De haven van Koepang is voor den grooten handel opengesteld.

„ Ten slotte moge hier volgen, wat er bekend is nopens eene ontdekking van kopermijnen op Timor. Reeds in het jaar 1829 was door een deskundige, op last der Indische regering, een onderzoek gedaan naar het voorkomen van goud en koper aldaar. De uitkomsten van dat onderzoek bewezen het aanzijn dezer metalen, doch waren tevens van dien aard, dat eene exploitatie onraadzaam werd geoordeeld. In 1848 nu verscheen een particulier natuuronderzoeker, VAN SOMMER genaamd, te Batavia, komende van Nieuw-Holland, en bewerende aan de ontginning der Britsch-Australische kopermijnen een werkzaam aandeel te hebben genomen. Hij vroeg van het Indisch bestuur, om hem behulpzaam te zijn in het opsporen van kopermijnen op Timor, over de ontginning waarvan hij zich reeds voorloopig met eenige ingezetenen van Nederlandsch-Indië had verstaan.

„ De gelegenheid tot de reis derwaarts werd hem verschaft, en zijn onderzoek der medewerking van den resident van Timor ernstig aanbevolen. Bij eene missive van 22 April 1849, gaf de heer VAN SOMMER uit Delhi aan dezen ambtenaar bericht, dat hij op zijne reis daarheen, Atapoepoe (eene zeeplaats op de Noordkust in het Nederlandsch gebied nabij Tialarang) had aangedaan, en aldaar, niet ver van de haven, de bewijzen had gevonden van het aanwezig van rijke koperlagen, bestaande uit het zogenaamde groen carbonaat. Hij is, volgens openbaar gemaakt bericht van Mr. A. G. BROUWER, die met hem de reis deed, op 23 Julij 1849, overleden. Door den laatstgenoemden heer zouden ter gemelder plaatse rijke koperertslagen gevonden zijn.”

zich nogtans de Timorezen tot dus verre, en zelfs Prittie werd weder door den Heer van LIJNDEN bezet en versterkt, doch de pogingen tot herstel van den vrede, die door het Gouvernement wordt verlangd, bleven tot hier toe zonder gunstig gevolg. Wenschelijk is het intusschen, in het belang der bevolking en van den inlandschen handel, reeds buitendien zoo kwijnende, dat onze betrekking met het rijk van Sonebait weder op eenen goeden voet worde gebragt. Twijfelachtig is het evenwel, of die goede verstandhouding zonder geweld van wapenen en zonder hulp van Java zal kunnen worden daargesteld, daar de ondervinding reeds bij herhaling heeft geleerd, dat eene geheel inlandsche, ongeregelde krijgsmagt een slechten waarborg bevat voor het welslagen van dusdanige onderneming *).

Ziedaar alles wat in de „mededeelingen” van den minister van koloniën voorkomt. Gij ziet, geen enkel woord wordt over den in 1847 en 1849 gevoerden oorlog gerept. Hoe belangrijk ook zijne berigten van Timor mogten zijn, iets waarover wij thans geen oordeel willen vellen, omtrent die beide expeditiën, eens van 3000 en eens van 4000 man, over de vijandelijke invallen, waarbij zoo vele Nederlandsche onderdanen werden geplunderd en vermoord, over geheel onzen politieken toestand op Timor tegenover de inlandsche vorsten, bewaart hij een diep stilzwijgen. Waaraan is dat toe te schrijven? De geëerde inzender van het artikel schrijft ons: „Het heeft mij bevreemd, dat van de in den laatsten tijd op Timor voorgevallene gebeurtenissen in de Javasche courant volstrekt geene melding is gemaakt, terwijl toch in dat zelfde blad, eenigen tijd geleden, een tamelijk uitvoerig bericht is geplaatst over eene kleine expeditie van Ternate naar het naburige eiland Makjan, tot het dempen van eenige daar gerezene onlusten onder de inlandsche bevolking. Doch misschien is dat stilzwijgen over Timor vooral toe te schrijven aan de geringe belangstelling, die het Nederlandsche Gouvernement tot dusverre aan die bezitting toonde te wijden.” Wij kunnen niet beoordeelen, in hoe verre deze veronderstelling juist is, maar wij kunnen onze uiterste bevreemding niet terughouden over deze handelwijze van den tegenwoordigen minister. Dat, zoo als wij bij eene andere gelegenheid bewezen, in vroegere jaren oorlogen plaats grepen, in de nabijheid van Java, tusschen strijdmagten van inlandsche vorsten, aangevoerd door Europeesche bevelhebbers, zonder dat daarvan een enkel woord werd berigt, was toe te schrijven aan den geest van geheimhouding, die toen onze koloniale instellingen bezielde. Maar dat thans, nu de grondwet uitvoerige mededeeling van den toestand, waarin onze Indische bezittingen verkeerden, gebiedend vordert, een minister omtrent zulke gewichtige gebeurtenissen als in 1847 en 1849 op Timor hebben plaats gehad, het stilzwijgen bewaart, niet alleen in de Javasche courant en in de Staatscourant, maar ook wanneer hij aan de Staten-Generaal verslag doet van den staat der koloniën — dat is iets, 't welk, naar 't mij voorkomt, onbegrijpelijk mag genoemd worden. REDAKTIE.

*) De gebeurtenissen op Timor in 1847 en 1849 voorgevallen, en onze tegenwoordige verhouding met het rijk van Sonnebait geven hier een nieuw bewijs, dat ons leger in Indië te zwak is, en dat in 't algemeen de belangen der zoogenaamde buitenbezittingen (dat zijn de eilanden buiten Java) zeer worden verwaarloosd. Zoo is ook te Timor onze magt, die wij hierboven beschreven hebben, veel te gering. Zoo schreef de resident van Timor reeds in 1836, in het meermalen aangehaalde „jaarlijksch verslag: „Het detachement militairen, 50 man sterk, is eigenlijk de eenige magt van het Gouvernement te Koepang, maar op verre na niet voldoende, om goede orde en tucht naar behooren te handhaven, aangezien de andere korpsen en de hulptroepen in 't geheel niet te vertrouwen zijn; iets dat maar al te dikwerf is gebleken, uit de verschillende mislukte expeditiën onder het vorig bestuur, waarvan eenige 13,000 man sterk waren.” 't Schijnt, dat ook nu weder deze voorbeelden te vergeefs zijn geweest; immers, ze kunnen thans weder met de mislukte expeditie van 1847 en de weinig afdoende van 1849 vermeerderd worden.

Vergelijken wij de tegenwoordige magt van het Gouvernement, zoo als wij die hebben opgegeven, met de sterkte, die de compagnie er had, dan valt die vergelijking zeer ten nadeele van het tegenwoordige uit. Dat blijkt onder anderen uit de oude archieven van het jaar 1757, die aantonen, dat er toen de volgende magt aanwezig was

Europeesche militairen.	110 man.
Burgerij	270 "
Mardijkers.	500 "
Slaven.	1000 "
Hulptroepen (volgens art. 8 van het kon- tract van 9 Junij 1756) bestaande in:	
Timoresche fuseliers.	1500 "
" piekeniers.	7500 "
Transport.	10,880 man.

Oostwaarts van Babauw ligt, op een half uur afstands, de kampong Oisauw, geheel door Rottinezen, ten getale van omstreeks 300 personen, bewoond, en, nog ruim twee uren oostelijker, de Timoresche kampong Oifetto aan de rivier van dien naam, welke haar water mede langs Oisauw voert en de voornaamste rivier is voor de bewatering der rijstvelden in de nabijheid van Babauw en Oisauw. Oifetto is de oostelijkste kampong van het rijk van Amabie en, naar gissing, door omstreeks 400 personen bevolkt. Daar deze kampong een voorpost van genoemd rijk of eene soort van grensvesting is, woont de bevolking hier dicht bij een, hetgeen anders de gewoonte der Timorezen niet is. De omstreken dezer plaats zijn woest en rotsachtig en bieden weinig bekoorlijks aan. De hoofdbezigheden der inwoners bestaan, gelijk meest overal op Timor, in het aanleggen en bewerken van djagong- en katoentuinen, het kappen van eenig sandelhout, het inzamelen van was en honig en het weven van kleedjes, welk laatste uitsluitend de arbeid der vrouwen is. Te Oifetto, waar het inlandsch hoofd, dat ons vergezellen zoude, zijn verblijf had, werd ons reisgezelschap voltallig, dat nu, nadat zich ook een der onderregenten van Amarassie bij ons had gevoegd, uit 30 personen bestond, grootendeels Timorezen.

De tijd des jaars voor onzen togt naar Amanoebang bestemd, de maand October namelijk, was niet zeer gunstig voor eene reis in het binnenland. Daar in het drooge jaargetijde, van half April tot half November de grond op Timor, althans in de lagere streken, zeldzaam door eene regenbui wordt verkwikt, is hij in het laatst van dezen moeson veelal ugedroogd en heerscht op de meeste plaatsen gebrek aan water en gras. Daarbij is de hitte in dit gedeelte des jaars, wanneer de zon regt boven den schedel brandt, bijna ondragelijk; de thermometer klimt niet zelden op den middag, in de schaduw, tot 94° of 96° en in de zonnestrallen tot 125° Fahr.

Des morgens van den 4^{den} October zouden wij onzen togt van Oifetto voortzetten, doch daar ons geleide niet zoo spoedig in gereedheid was, konden wij eerst ten 9 ure van hier vertrekken, en ook toen nog waren wij verplicht, om te Kairanee, eene onbewoonde plek, anderhalf uur van Oifetto, weder rust te houden, om nog een gedeelte van ons reisgezelschap af te wachten. Van Koepang tot nabij Oifetto loopt de weg, met weinig uitzondering, over een genoegzaam vlak terrein, doch dicht bij laatstgenoemde plaats begint hij te klimmen en wordt de grond meer en meer bergachtig. Ook Kairanee is heuvelachtig. Eene tamelijk groote beek besproeit deze landstreek en de grond heeft een veel vruchtbaarder aanzien, dan in den omtrek van Oifetto. En toch heeft men deze laatste plaats

	Transportere.	10,880 man
Timoresche ruitery.	600 "
Rottinesche ruitery.	785 "
" voetvolk.	695 "
Savonesche ruitery.	380 "
" voetvolk.	380 "
	Totaal.	13,720 man.

benevens een gewapende pantjalang (inlandsch vaartuig), en een kasteel voorzien van 24 kanonnen, met een wel gevuld kruidmagazijn.

REDAKTIE.

ter bewoning boven de eerste gekozen. Dit is trouwens een verschijnsel, dat men in het binnenland van Timor overal kan waarnemen. De schoonste en vruchtbaarste streken liggen onbebouwd en onbewoond, terwijl de dorre en naakte rotsen bij voorkeur tot woonplaats worden gekozen. De oorzaak daarvan ligt in den woesten en oorlogzuchtigen aard der Timorezen, die, in onophoudelijken oorlog met elkander levende, de meer vlakke streken schuwen en zich, voor meerdere veiligheid, liever op rotsen en bij splonken nestelen. Eerst des middags ten 2 ure was ons geheele reisgezelschap voltallig en gereed, en konden wij onzen togt vervolgen. De weg leidde door eene bergachtige streek, die thans een uiterst dor en onbehagelijk voorkomen had, terwijl het digte kreupelhout en de scherp gedoornde bamboe ons pad niet weinig bemoeijelijkten en gedurig hun kwetsend vermogen aan aangezigt en handen deden gevoelen. Nadat wij tot 's avonds ten 5 ure doorgereden, en een oogenblik vertoefd hadden in de bedding eener, in dit gedeelte des jaars drooge, rivier, Kenio geheeten, hielden wij halt op eene plaats, waar zich nog eene tamelijke hoeveelheid droog gras bevond, dat tot voeder voor onze paarden kon dienen. Weldra waren eenige bladen van den lontarpalm bijeengebragt, een paar boomtakken omgebogen en daarvan een soort van dak gevormd, waaronder wij den nacht zouden doorbrengen, terwijl ons geleide zich in kleine groepen rondom ons, in de opene lucht, op den grond nedervleide en eenige vuren brandende hield. Een oogenblik te voren hadden een paar onzer Timorezen eenen aap gevangen, wiens vleesch, op het vuur een weinig geroosterd, hun thans tot een smakelijk avondmaal verstrekte.

Den volgenden morgen ten 7 ure braken wij weder op en drenkten onze paarden te Oi-kakka, op korten afstand van onze rustplaats, waar eenig water van onder eenige groote steenen opwelt. *Oi* of *oi'l* beteekent in 't Timoreesch „water” en *kakka* „bamboe, die hier veel groeit, en dus *Oi-kakka*: „bamboe-water.” Ongeveer een groot uur verder, troffen wij op eene andere plaats, Fano, d. i. „wasschen,” geheeten, weder eenig water aan, dat aan den voet van eenen heuvel van tusschen de steenen sijpelt en eene waterkom daarstelt, die thans echter weinig water bevatte en grootendeels modderig was. In de nabijheid van deze plaats vonden wij een hert, dat pas door een paar boschhonden gevangen was, die echter bij onze nadering terstond hunne prooi lieten varen en die ter onzer beschikking stelden. Op eene zeer gemakkelijke en onverwachte wijze werden wij dus in deze wildernis van versch vleesch voorzien. Na een uur toevens zetten wij onzen togt voort, die bij voortdoring over heuvelen en bergen leidde, ten deele kaal en ten deele met gedoornde bamboe en kreupelhout bezet en schaars eenige verkwikkende schaduw aanbiedende. Gedurende een uur reden wij door de drooge bedding van eene rivier, Noi-Nakka (*nakka*: „hoofd”) geheeten, en na nog eenige bergen te zijn overgetrokken, daalden wij in eene vlakke, Neehie genaamd, waar wij ons digt aan het zuiderstrand bevonden. Van Babauw af gerekend waren wij derhalve het eiland, in eene zuidoostelijke rigting, over dwars doorgetrok-

ken. Onder de schaduw van een grooten tamarindeboom lieten wij de grootste hitte van den dag voorbijgaan en nuttigden een gedeelte van ons medegevoerde hertenvleesch.

Van nu af ging onze weg, digt aan het zuiderstrand, in eene oostelijke rigting verder, meestal over kleine vlakten, die grootendeels uit aangespoelden grond schijnen te zijn gevormd. Des avonds ten 5 ure bereikten wij Oi-mollo, op een uur afstands van de rivier Noimina. Digt bij deze plaats is de grensscheiding van de rijkjes van Amabie en Amarassie, die zich beide van het westen naar het oosten bijna regtlijnig uitstrekken; doch het eerstgenoemde rijk loopt nog iets oostelijker dan Amarassie en wordt door de rivier Noimina van Amanoebang gescheiden. Oi-mollo is eene beek, die rijkelijk van water voorzien, eene schoone streek lands bevochtigt. De naam beteekent „geel water,” misschien uithoofde van de vele geele bladeren, die door het digte geboomte in deze beek worden afgeworpen. Tot dusverre waren wij van Kairanee tot Oi-mollo eene woeste, dorre en onbewoonbare wildernis doorgetrokken, waar het oog slechts weinig natuurschoon kon genieten, doch thans bood zich een genoegelijk tooneel ter onzer beschouwing aan. Alles wat dezen oord aangenaam en ter bewoning geschikt kan maken, vindt men hier bijeen: overvloed van water, een vruchtbaren grond, zwaar en schoon geboomte en lontarpalmen voor woningen. Met weinig moeite kon deze geheele streek in een paradijs worden herschapen. En toch ligt deze heerlijke landstreek eenzaam en verlaten daar. De woeste en roofzuchtige geaardheid der Timorezen maakt de vlakkere stroken te onveilig, dan dat men daar zich zoude durven nederzetten. In vroegeren tijd nogtans had zich hier een der onderregenten (toemoekong) van Amabie met zijn volk gevestigd, doch daar deze toemoekong aan zijnen vorst niet de vereischte onderdanigheid betoonde, riep deze, na eerst zelf eene vergeefsche poging te hebben aangewend, om hem ten onder te brengen, de hulp van Amarassie in, waardoor eindelijk de toemoekong werd overwonnen en zijn volk naar elders verplaatst. Sedert bleef de plek onbewoond. Nog herinnert een overblijfsel van eene kleine inlandsche versterking en een groot verwilderd pinang-bosch de voormalige bewoners dezer streek.

Den nacht te Oi-mollo in eene bladerenhut doorgebracht hebbende, trokken wij in den morgen van den 6^{den} October naar de rivier Noimina-Noirana. De weg leidt nog steeds, ter lengte van ruim een uur, door een vlakke, boomrijke en vruchtbare streek, waarna zich eene meer opene vlakte voor het oog uitbreidt. Hier bevindt zich het bed van de Noimina-Noirana. Deze rivier in het noordwaarts gelegene gebergte van Mollo ontspringende, neemt in haren loop eene menigte kleinere rivieren en beken van de omliggende bergen in zich op, en stort zich, aan de zuidzijde des eilands, in den oceaen, bij het oostelijke uiteinde van het lange smalle eiland Noirana (dat tot Amarassie behoort en zich digt langs de kust van Timor uitstrekt) en daarom zijn naam aan de Noimina verbindt. In den regentijd, wanneer de ontzagchelijke massa water van de ontelbare hooge en

lage bergen, die het watergebied van de Noimina bedekken, als van zoo vele kolossale daken afstroomt, en zich in deze rivier als in een vergaderbak verzamelt, voert zij eene verbazende hoeveelheid water af, treedt, waar zij niet ver van zee de vlakte doorloopt, buiten hare grenzen, en verbreedt zich tot op aanzienlijken afstand van hare eigenlijke oevers. In den droogen moeson echter wordt die toevoer van water allengskens minder, en soms gebeurt het zelfs, dat in het laatst van het drooge jaargetijde de bedding der rivier geheel droog wordt. Dit was ook nu nagenoeg het geval, tijdens wij deze rivier overtrokken, en eenige dagen later, bij onzen terugtogt, vonden wij slechts in de dieper gelegen gedeelten der bedding nog eenig water. Noi-mina beteekent in 't Timoreesch „Olie-rivier”, van *mina*: „olie, vet”, en deze naam zou, volgens de uitlegging van een Timoreesch hoofd, aan deze rivier gegeven zijn, omdat hare wateren in de vlakte over een vlak en effen bed vloeiende — in tegenstelling van andere rivieren, die met gedruisch en geklater over steenen en rotsklompen stroomen — meer een zacht geruisch maken, niet ongelijk aan dat van brandende olie of vet.

Een half uur vertoefden wij aan den oever der Noimina, en trokken toen noord-oostelijk door eene zeer uitgebreide, schoone vlakte, die zich van den voet van het gebergte, dat hier diep binnenwaarts treedt, tot aan de zee uitstrekt. Gedeeltelijk is deze vlakte bezet met duizende lontarpalmen, van wier sap de inlander suiker, stroop en azijn bereidt, terwijl de stam hem stijlen en de bladeren hem dekking voor zijne woning levert. Hoezeer is het te bejammeren, dat ook deze heerlijke vlakte, die alles in zich vereenigt, om eene talrijke bevolking woning en voedsel te verschaffen, en die aan den rijstbouw dienstbaar gemaakt, groote voordeelen zou kunnen opleveren, onbewoond en onbebouwd daar ligt, wachtende op de nijvere hand, wier arbeid zij met overvloed zou vergelden. Het laat zich veronderstellen, dat in zulke uitgestrekte en onbewoonde wildernissen, als wij tot hiertoe waren doorgetrokken, overvloed van wild gedierte moet aanwezig zijn. En dit ontbreekt hier dan ook niet. Wilde buffels, paarden en varkens worden in wouden en vlakten veelvuldig gevonden. Doch verbazend groot is inzonderheid het aantal herten, dat de bergen en dalen van Timor bevolkt, en misschien zijn zij nergens talrijker, dan juist in de streek, die wij doortogen, waar wij telkens op onzen weg geheele troepen van deze dieren ontmoetten.

De vlakte verlaten hebbende, voerde onze weg in eene noord-oostelijke rigting weder over heuvelen en bergen, die echter grootendeels kaal waren en in dit gedeelte van het jaar een dor aanzien hadden. Na eenige uren rijdens, in eene bijna ondragelijke hitte, troffen wij gelukkig eenig water aan, dat van onder eenige rotsblokken opwelt, waar wij gelegenheid vonden onze vermoeide en dorstige paarden te drenken en zelve eenige verademing te genieten onder de schaduw van een paar tamarinde-boomen. Daarna onzen togt voortzettende werd het land langzamerhand vlakker en vruchtbaarder, en weldra gaven eenige grazende tamme buffels en paarden ons de nabijheid van menschelijke woningen te kennen. Omstreeks drie

ure bereikten wij de eerste kampong tot het rijk van Amanoebang behorende, Moekee genaamd, en bewoond door eenen toemoekong met 60 weerbare mannen. Deze kampong ligt aan den voet van een' berg, waar langs de Noi-moekee: d. i. „limoen rivier," haren loop rigt, doch ook deze rivier was thans waterloos. Niet ver van Moekee ontvangt zij echter eenig water uit eene nabij gelegene bron, dat zij langs de kampong voert en waardoor zij deze duurzaam van water voorziet, maar dat zij meer benedenwaarts in hare bedding laat verdroogen. De bedding dezer rivier is vrij breed en in het natte jaargetijde voert zij eene groote hoeveelheid water af.

Wij bragten een bezoek in de kampong, waar de toemoekong, een frisch en sterk gespierd man, ons in zijne *loppo* ontving. Deze *loppo*, die men schier bij elke Timoresche woning aantreft, bestaat uit een eenigzins spits toeloopend koepeldak, zamengesteld uit spanen en bladeren of lang gras, en rustende op vier palen, aan welke, vijf of zes voet boven den grond, groote, ronde, houten schijven zijn aangebragt, om het opklimmen der ratten te verhoeden. Tot ditzelfde einde is ook de rand van het dak eenige voeten boven den grond verheven en het gebouw aldus rondom open. Ter bekwaamer hoogte is eene zoldering gemaakt, die met een luik wordt gesloten, en hier is de bewaarplaats van djagong en andere levensmiddelen der Timorezen, die men alzoo op eene voldoende wijze tegen het ongedierte beveiligt. Onder de zoldering, op den eenigzins verhevenen vloer der *loppo*, zijn balie-balie's of zitplaatsen opgerigt, en daar de eigenlijke woningen doorgaans zeer klein zijn, zoo is men gewoon in deze *loppo's* de vreemdelingen te ontvangen en ook zelve onderling bijeen te komen. Bij de hoofden zijn deze *loppo's* vrij ruim en gewoonlijk de palen met ruw beeldwerk besneden, terwijl die van de minderen kleiner zijn en met minder zorg bearbeid. Wij hadden verwacht, dat men ons te Moekee nachtverblijf zou hebben aangeboden, doch in die verwachting vonden wij ons teleurgesteld. Daar de man, wien een groot deel van Amanoebang, en hier onder ook de toemoekong van Moekee, als heer huldigt — en over wien straks nader — niet van onze komst onderrigt was, en de toemoekong derhalve ten onzen aanzien geene bevelen had ontvangen, was deze bevreesd, om ons in zijne kampong nachtverblijf te verleenen, en zich misschien daardoor het ongenoegen van het gemelde hoofd op den hals te halen. De Timorezen verkeeren in betrekking tot hunne hoofden in den staat der diepste afhankelijkheid, en deze oefenen in alle zaken een onbepaald gezag over hen uit. Zij hebben het regt ten allen tijde hunne onderhoorigen belastingen op te leggen en bij wezenlijke of vermeende miskenning van hun gezag te beboeten. En daar zij in het heffen dier belastingen en het doen der beboetingen doorgaans niet karig zijn, is hierin eene voorname oorzaak gelegen, dat men onder de Timorezen, buiten de hoofden, slechts weinig goeden aantreft.

Wanneer de Timorees voor zijnen meerdere verschijnt, staat hij in gebogene houding of zit nedergehurkt op den grond, en houdt bij het spreken

het gelaat eenigzins afgewend en de hand voor den mond, opdat zijn adem hem, tot wien hij spreekt, niet besmette. Geheel verschillend is dit bij de bewoners van het naburige eiland Rotti, die tot een ander uiterste overslaan en volstrekt geene vormen van eerbieds-betooning in acht nemen, veel onafhankelijker zijn en met hunne hoofden omgaan als met hunne gelijken. Doch misschien ligt in die diepe afhankelijkheid der Timorezen en hunnen onderdrukten toestand ook eene voornamelijk oorzaak van den lagen trap, waarop zij nog ten aanzien van hunne verstandelijke ontwikkeling staan, iets waarin zij zich ongunstig onderscheiden van de Rottinezen. Reeds de gelaatsvormen van deze beide volken wijzen dit onderscheid op eene in het oog vallende wijze aan. Die der Timorezen zijn, over het algemeen, veel dierlijker en onbevalliger dan die der Rottinezen. Wie daartoe in de gelegenheid is, kan zich daarvan genoegzaam overtuigen door de afbeeldingen van een paar Timorezen en eenige Rottinezen, die zeer getrouw zijn en gevoegd bij de „Bijdragen tot de kennis van Timor enz.” door den heer s. MÜLLER, geplaatst in de „Verhandelingen van de leden der Natuurk. Comm. in O. Indië.” Inzonderheid is dit verschil in verstandelijke vermogens blijkbaar in de scholen der inlanders van het zendeling genootschap, waar, zoo als b. v. te Babauw, Rottinesche en Timoresche kinderen bij elkander zijn. De eersten betoonen veel meer vatbaarheid en vlugheid in het leeren en verschillen ten dien opzichte weinig van Europeesche kinderen; terwijl daarentegen de laatsten uiterst stomp, traag en onvatbaar zijn en het zeldzaam zoo ver brengen, dat zij behoorlijk kunnen lezen.

Daar men ons dan te Moekee geen nachtverblijf in de kampong durfde verleenen, vernachtten wij, in de nabijheid dezer plaats, onder eenen bijna bladerloozen tamarindeboom, en vertrokken in den morgen van den 7^{den} October naar de hoofd-kampong van dit gedeelte van Amanoebang, waar tevens het straks bedoelde hoofd zijn verblijf houdt. Wij volgden de drooge bedding der Noi-Moekee opwaarts, die geheel tusschen bergen kronkelende, zeer schoone gezigten aanbiedt, daar deze bergen nu eens tot aan den oever, hier en daar met steile hellingen, vooruitreden, en dan zich weder terugtrekken, om plaats te geven aan bogtige vlakten, op de meesten waarvan gansche bosschen van slanke kasuarinen hunne sierlijke toppen verheffen, terwijl aan den linker-oever der rivier hier en daar eenige woningen liefelijk in het geboomte verscholen lagen. Na de rivier ongeveer drie uren lang noordwaarts te zijn opgereden, leidde de weg weder oostwaarts over vrij hooge bergen naar de straks gezegde hoofdkampong. Op een uur afstands van deze kampong troffen wij nog eene kampong van minderen omvang aan, in een klein, schoon dal gelegen, en Hoihanie geheeten. Van hier af werden de berggezigten allengs schooner en de menigvuldige groote en kleine dalen en bergvlakten vruchtbaarder en meer bebouwd. Eindelijk bereikten wij met zons-ondergang de voornaamste kampong van dit gedeelte van Amanoebang, na dien dag eenen weg van zeven uren te paard te hebben afgelegd. Alvorens ons reisverhaal te vervolgen is het echter noo-

dig eenige aanmerkingen over de tegenwoordige staatkundige gesteldheid van Amanoebang te laten voorafgaan.

Voorheen was het rijk van Amanoebang een onverdeelde staat, waarover een regent of radja, die in de hoofdplaats van het geheele land, Nikie-Nikie, zijnen zetel had, het onbepaaldste gezag voerde. Het aantal inwoners van den geheelen staat kan met zekerheid niet worden bepaald, doch zal waarschijnlijk geene 50,000 zielen bedragen *). Meermalen heeft deze staat eene vijandige gezindheid jegens het Nederlandsche gezag aan den dag gelegd, waardoor, bij herhaling, ter zijner tuchtiging, eene expeditie van inlandsche troepen, door het bestuur te Koepang werd noodig geacht. De laatste expeditiën hadden plaats tijdens het bestuur en onder de aanvoering van den resident HAZAART, doch liepen genoegzaam vruchteloos af, daar men, ofschoon van geschut voorzien, de wel versterkte hoofdplaats niet kon meester worden. Sedert echter ontstond er in het rijk zelf verdeeldheid, en van tijd tot tijd scheurden eenige fettors en toemoekongs, verbitterd door de wreedheid en het willekeurige bestuur van den radja, zich van dezen los en oefenden een onafhankelijk gezag over hunne onderhorigen; zoodat weldra het rijk van Amanoebang in twee deelen werd gescheiden, waarvan het eene gedeelte wordt bestuurd door den radja en de hem getrouw geblevene onderregenten, en het andere door de onderscheidene hoofden, die zich aan den radja hebben onttrokken, en die allen op zich zelve staan, en naar gelang van aanzien meer of minder van elkander onafhankelijk zijn. Deze laatsten verkeerden voortdurend in eenen staat van vijandschap en oorlog met den radja van Nikie-Nikie en zijne onderregenten, doch evenzeer zijn deze versnipperde rijkjes mede onder elkander in gedurigen strijd en vijandschap. Terwijl de radja van Nikie-Nikie in zijne vijandige gezindheid jegens het Nederlandsche bestuur bleef volhouden, sloten daarentegen de tegen hem opgestane hoofden zich aan dit bestuur en stellen hun gebied voor den handel en het verkeer open †).

*) Er bestaat in de opgaven van het getal der bevolking van Amanoebang en van Timor in 't algemeen groot verschil. Dit is niet te verwonderen, wanneer men in aanmerking neemt, dat die opgaven slechts op gissingen steunen, dewijl er in rijken, die nog door inlandsche vorsten bestuurd worden, volstrekt geene volkstellingen plaats hebben. De heer FRANCIS begroot de bevolking van Amanoebang op ongeveer 14,000 zielen. De heer VAN DEN DUNGEN GRONOVIVUS daarentegen schat haar op minstens 100,000; maar naar de meening van onzen schrijver is deze schatting even overdreven als die van den heer FRANCIS hem te gering voorkomt.

REDAKTIE.

†) Deze geschiedkundige bijzonderheden komen hoofdzakelijk overeen met hetgeen de heer VAN DEN DUNGEN GRONOVIVUS verhaalt. „De bevolking” zegt hij, „die het Amanoebangsche bewoont, was voorheen aan eenen vorst onderworpen, die zijn verblijf houdt te Niki-niki; doch schandelijke onderdrukking en tergende knevelarijën hebben hem de achting en liefde zijner onderdanen doen verliezen, en ieder ondergeschikt hoofd heeft het geraden gevonden, zich van het wettig bestuur los te scheuren en op zich zelve zijne regten te handhaven, waardoor men thans zoo vele verbrokkelde rijkjes in Amanoebang aantreft.” De eenige onnaauwkeurigheid, die hierin voorkomt, schijnt te zijn, dat dit slechts op de helft van het rijk toepasselijk is, terwijl de andere helft den vorst getrouw is gebleven. Ook de heer FRANCIS bevestigt het feit, dat het rijk van Amanoebang is verscheurd, wanneer hij zegt: „De radja van Amanoebang, ofschoon hij ook soms niet welgezind jegens den persoon van het bestuur te Koepang mogt wezen (want tegen het Gouvernement zegt hij, zich nimmer vijandelijk te kunnen gedragen, als zijnde dit zijne ouders, zijne „mai bapa compania”), is echter, door de afvalligheid zijner onderdanen, in zijne magt zoodanig verkleind, dat hij in zijnen tegenwoordigen toestand geen nadeel van aanbelang aan de algemeene rust kan toebrengen.”

De maatschappelijke gesteldheid van het geheele rijk van Amanoebang, en in het bijzonder die van de bevolking der laatst bedoelde verbrokkelde staatjes, is in menig opzigt diep betreurenswaardig. Rooven en moorden zijn hunne geliefkoosde bezigheid, kruid en geweren de meest gezochte handelsartikelen, afgehouden menschenhoofden hun grootste roem. Elk ziet in zijnen nabuur een' vijand, die het op zijn goed of leven toelegt, en wordt wederkeerig als zoodanig door dezen beschouwd. Immer zijn zij gewapend; het geweer wijkt niet van hunne zijde; bij dag en bij nacht blijft het, steeds geladen, hun trouwste medgezel. Geen grooter genoegen dan het verraderlijk overvallen van eenen vijand, geen streelender genot dan hem het hoofd van den romp te slaan! — Dat, bij zoodanigen maatschappelijken toestand, alle meer menschelijke en zachte gewaarwordingen worden onderdrukt, en ook de zedelijke gesteldheid van dit volk diep elendig is, behoeft geene bevestiging. Evenzeer laat het zich veronderstellen, dat, bij volslagen gemis van een welingerigt bestuur onder eene onbeschaafde en verdeelde bevolking, het iemand, die zich door meer dan gewonen moed en ondernemingsgeest onderscheidt, gemakkelijk valt, zich boven anderen te verheffen en zich alom te doen vreezen. Zoodanige persoon is dan ook de man, bij wien wij thans onze opwachting zouden maken. Zijne oorspronkelijke waardigheid is eigenlijk die van mēo, d. i. hoofd en bestuurder van alles, wat tot het krijgswezen en de verdediging des lands behoort, hoedanig er vier *voornamen* in het geheele rijk van Amanoebang gevonden worden; en schoon die betrekking wel erfelijk is, behooren echter de personen, die haar bekleeden, niet tot het vorstelijk geslacht en genieten ook geene vorstelijke onderscheiding. De mēo, een dier vier en NAGAWASA geheeten, mede een erfelijke naam, heeft zich door zijne persoonlijke hoedanigheden zoodanig weten te verheffen, dat thans alle de van den radja te Nikie-Nikie afgescheurde staatjes van hem in meerdere of mindere mate afhankelijk zijn; en daar zich, van tijd tot tijd eenige toemoekongs met hunne onderhoorigen, te zwak om op zichzelf te staan, aan NAGAWASA hebben aangesloten, zoo is daardoor zijne kampong, die anders van geene bijzondere uitgebreidheid was, zoodanig in omvang en bevolking toegenomen, dat zij thans verre weg alle andere in dat gedeelte van Amanoebang, dat het Nederlandsche gezag erkent, overtreft.

Zoo als straks gezegd is, kwamen wij aan den avond van den 7^{den} October bij deze kampong aan. Reeds was de mēo door een vooruitgezonden bode van onze komst verwittigd, doch daar nog geen verblijf voor ons in gereedheid was gebragt, werden wij verzocht tot den anderen dag onze opwachting bij den mēo uit te stellen. Den volgenden morgen begaven wij ons naar zijne woning. Deze is gelegen op het hoogste gedeelte van den berg, langs welks noordelijke hellingen, van den top tot den voet, de kampong amphitheatergewijze is aangelegd. De moeilijkheid van den steilen weg werd ruim vergoed, door de fraaije gezigten op de zijdelings in de ravijnen verspreide woningen, omgeven van het helder

en donkergroen van pisang- en oranje-boomen. Bij de woning van den mēo aangekomen, werden wij in eene loppo geleid, en na eenige oogeblikken toevens, verscheen de mēo, voorafgegaan door zijnen bejaarden oom en gevolgd door een aantal zijner onderhoorigen. De mēo, een man van een krachtig uiterlijk en naar gissing tusschen de 50 en 60 jaren oud, was gekleed in zijn beste gewaad, bestaande uit een om de lendenen geslagen en tot over de knieën ahangend timoreesch kleedje, in het midden wit, met zeer breede gekleurde randen en aan de beide einden met franjes voorzien; voorts een wambuis van rood laken, zonder mouwen, met breed goud galon omzoomd, en een hoofdtooisel, gevormd uit een rooden geruiten doek met eenen om het voorhoofd sluitenden zilveren boord, van welken eenige ronde zilveren plaatjes, aan korte snoeren van koralen gehecht, rondom het hoofd afhingen. Als halssieraad dienden eenige snoeren van eene bijzondere soort van roode koralen, die op Timor en de omliggende eilanden van hooge waarde worden geacht, terwijl de naakte armen waren versierd, elk met drie zware zilveren ringen en de rechterarm bovendien met drie breede en nog eenige smallere ringen van ivoor.

Bij de eerste ontmoeting trok bijzonder onze aandacht de wijze, waarop de mēo en zijn oom de inlandsche hoofden van Amarassie en Amabie, die ons vergezelden, begroetten en hunne deelneming uitdrukten in het verlies, dat deze hoofden hadden geleden, door den dood van een paar voorname leden hunne familiën. Ofschoon dit overlijden reeds sinds geruimen tijd, althans van een derzelven, had plaats gehad, was dit echter de eerste maal, sedert die gebeurtenis, dat zij den mēo weder ontmoetten, en nu cischte de welvoegelijkheid, dat de mēo en zijn oom van hunne droefheid over de dooden lieten blijken, ofschoon zij in geenerlei betrekking tot hen hadden gestaan. Zij en de evengenoemde hoofden van Amarassie en Amabie omarmden en kusten elkander en wonden zich gedurende die omhelzing, die eenige minuten duurde, zoodanig op, dat zij eindelijk van weerszijden in eenen vloed van tranen hunne gesmoorde aandoeningen lucht gaven. Het kwam ons evenwel voor, dat die tranen meer de gedwongene dan de natuurlijke tolken van hun gevoel waren, en een oogeblik later waren dan ook alle treurige aandoeningen geheel en al verdwenen. Nadat wij onze plaatsen op de balie-balie hernomen hadden, zette de oom van den mēo zich nevens ons, terwijl de mēo zelf zich voor ons op den grond plaatste. Pisang, suikerriet en arak werden ons inmiddels als ververschingen voorgezet.

Ofschoon onze reis naar Amanoebang volstrekt van geen politieken aard was en alleen ten doel had, om ons met land en volk nader bekend te maken, meende men hier nochtans allerwege, dat wij afgevaardigden waren van de „kompagnie” (van „Gouvernement” weet men hier nog niet), en dat ons bezoek ten oogmerk had, de gezindheid der bevolking jegens de kompagnie te onderzoeken. In deze meening bleef men volharden, ook nadat het tegendeel was verzekerd geworden. Daar deze streken zoo hoogst zeldzaam door Europeanen worden bezocht, en de inlandsche bevolking in

elken blanke eenen dienaar van de kompagnie meent te zien, zoo laat zich die veronderstelling gemakkelijk verklaren. De mēo betuigde zijne blijdschap en ingenomenheid met ons bezoek, als een bewijs van belangstelling in hem en zijn land en gaf daarbij hoog op van zijne gehechtheid aan de kompagnie en zijnen haat jegens den gemeenschappelijken vijand. Daar hij bij die betuigingen, door den arak, waarvan hij, gelijk zijne landgenooten in het algemeen, een onmatig liefhebber is, verhit, op eene vrij woeste en luidruchtige wijze te werk ging, werd zijn oom bedacht, dat wij hem welligt verkeerd zouden begrijpen, en trachtte ons daarom gerust te stellen met de verzekering, dat zij allen kinderen waren van „vader en moeder kompagnie,” de gewone benaming, waarmede de inlanders de kompagnie bestempelen. Niettegenstaande wij te kennen hadden gegeven, dat wij slechts een paar dagen ter dezer plaatse konden vertoeven, liet de mēo evenwel alle hoofden van dit gedeelte van Amanoebang uitnoodigen, om ons te Lassi, aldus is de naam van de woonplaats des mēo's, te komen begroeten. Waarschijnlijk wilde hij van deze gelegenheid gebruik maken, om zijn aanzien nog meer te bevestigen, en ons bezoek door de andere hoofden te doen aanmerken, als een bewijs van meerderheid, hem door de kompagnie betoond. Gedurende ons verblijf te Lassi verschenen dan ook eenigen dier regenten, die hunne trouw en goede gezindheid jegens de kompagnie verklaarden en daarna weder vertrokken. Indien wij ons langer ter genoemde plaatse hadden opgehouden, zouden er zeker nog meerderen zijn komen opdagen, doch daar onze reis geheel vreemd was aan politieke bemoeijingen, wilden wij om die reden ons verblijf niet verlengen. Daar men nu toch eenmaal, tegen wil en dank, ons een politiek karakter had gegeven, zoo trachtten wij die meening, zoo goed ons mogelijk was, in het belang van het Gouvernement te benuttigen, betuigende hun wederkeerig de belangstelling en de vriendschappelijke gezindheid der kompagnie, en onze verwachting uitdrukkende, dat zij op den duur eene gelijke gezindheid zouden blijven betoonen.

Bij eene wandeling in den omtrek van ons verblijf, viel ons al dadelijk in het oog het zoogenaamde pemalie- of offerhuis, in het Timoreesch „oemee lēo”, zijnde de plaats, waar de mēo, bij gelegenheid van eenige voorgenomene krijgsonderneming, zijne offeranden verrigt en de amuletten wijdt, die de strijders gelukkig moeten maken in den krijg *). Het was ons niet vergund, dit pemali-huis van binnen te bezigtigen, doch men verzekerde ons, dat er niets anders in gevonden werd, dan de hoornen en kinnebakken der van tijd tot tijd geslagte buffels en varkens, benevens eenige opgehangen zakken of doeken met amuletten. Het huisje, waarvan het dak tot den grond reikt, is omringd van eene rei hooge en scherpgepunte palissaden, waarop men gewoon is de buitgemaakte menschenhoof-

*) De heer FRANCIS zegt van deze pemali-huizen: „Al de wereldsche onheilen schrijven de Timorezen aan de onzichtbare booze geesten toe, en wanneer een hunner eenig ongeluk overkomt, zoeken zij den verneenden bewerker van dit kwaad, door het offeren van dieren, te bevredigen, hetgeen geschiedt in een daartoe bestemd gebouw, „roema soengoe netto” of ook wel „roema pemali” genaamd.”

den te plaatsen. Tijdens ons bezoek grijnsden ons van de hooge toppen dezer palissaden een twintigtal doodshoofden toe, die ons een treurigen indruk gaven van de diepe ontaarding der menschelijke natuur en den beklagenswaardigen toestand van dit woeste en onbeschaafde volk. Een nieuw bewijs daarvan bood zich al aanstonds weder ter onzer beschouwing aan.

Reeds des morgens, bij onze komst hadden wij vernomen, dat den vorigen avond een aantal mannen zich naar het digt bij gelegene Nikie-Nikie had begeven, met het oogmerk om daar eenen vijandelijken kop te snellen. De aanleiding daartoe bestond in het voornemen van den mēo, om zich eene nieuwe woning te bouwen, waarvan de stijlen niet in den grond mogten worden gezet, dan nadat alvorens eenige vijandelijke koppen waren gesneld. Gedurig herhaalde gewerschoten in de verte en het slaan op de gongs (metalene bekkens) en de tifa (inlandsche trom) in de woning van den mēo, duiden aan, dat men geen vergeefschen togt had gedaan. Weldra zagen wij den stoet op den bergtop verschijnen en met langzamen tred, onder het lossen van gewerschoten en het zingen van eene soort van treurlied, langs eenen daartoe bestemden weg, het pemali-huis naderen. Hier stond de mēo met een groot aantal mannen en vrouwen den naderenden trein op te wachten, gedurig met schieten en een luid geschreeuw hunne blijdschap en goedkeuring wegens den behaalden buit te kennen gevende. Tot bij het pemali-huis gekomen, hield de trein stil en plaatste de persoon, die den kop had gesneld, zich vooraan, houdende dien, aan een stuk hout gebonden, over den schouder. Ofschoon het hoofd, volgens gewoonte, reeds boven het vuur eenigzins gedroogd en het aangezicht met kokos-olie bestreken was, zoo waren de gelaatstreken echter nog duidelijk te onderkennen en vertoonden die van een jongeling van 18 of 19 jaren. De mēo riep thans de voornaamsten van den stoet tot zich en, na eenen digten kring te hebben gevormd, begon hij eene aanspraak tot ons te rigten, waarin hij de wreedheid en willekeur van den radja te Nikie-Nikie schetste en de noodzakelijkheid, die hen gedrongen had zich van hem af te scheuren, en dewijl deze radja ook nog immer eene vijandige gezindheid jegens de kompagnie bleef aan den dag leggen, hadden zij nu hare plaats vervangen en ten haren behoeve dezen kop gesneld, ten slotte er op aandringende, dat wij dien kop met ons zouden mede nemen en te Koepang aan den resident vertoonen, als het beste bewijs van de opregtheid van hun bondgenootschap met de kompagnie. Deze rede, die vrij lang duurde en telkens door de omringende menigte met een toestemmend en goedkeurend woord werd beaamd, werd gesproken in het Timoreesch en ons door een der hoofden van ons geleide in het maleisch vertolkt. Wij verzochten dezen, den mēo en de zijnen te verklaren, dat de kompagnie zich ten volle overtuigd hield van hunne trouw en gehechtheid en daarvan dit aangeboden bewijs niet noodig had; en dat, gelijk de kompagnie prijs stelde op hunne vriendschappelijke gezindheid, zij evenzeer den vrede en den welstand van het geheele rijk van

Amanoebang wenschte, dat thans door onderlinge veten zoo zeer verdeeld en beroerd is. — En hierna meenden wij ons te kunnen verwijderen.

Bij nader onderzoek vernamen wij, dat de jongeling, wien het treurige lot getroffen had, des morgens met het opgaan der zon, van een' snaphaan voorzien, zijne woning had verlaten, en op eenigen afstand van daar, door een der mannen van Lassi, die zich tusschen het geboomte verscholen hadden en daar op den loer lagen, met een kogel in de dij werd getroffen, waarop de gewonde zijn geweer van zich wierp en zich met de vlugt trachtte te redden. Door een der Lassiërs achterhaald, van achteren aangegrepen en ter aarde geworpen, werd hem met de parang (groot inlandsch mes) in twee slagen het hoofd van den romp gescheiden. En zulk eene daad, die men onder een eenigzins beschaafd volk als lafhartig en verraderlijk zou vcrfoeijen, wordt hier als een bewijs van dapperheid geprezen, en de naam van hem, die zoodanig feit verrigt, geroemd onder den naam der helden!

Nog dienzelfden avond ontvingen wij van den mëo het zoogenaamde *Toet Hai*, zijnde een geschenk van levensmiddelen, bestaande uit een varken, rijst, djagong, obie's, katjang, suikerriet, pisang enz., dat door een aantal personen achter elkander gaande wordt gedragen en op zekere statelijke wijze aangeboden. Dit geschenk wordt als eene soort van hulde aan de kompagnie beschouwd en daarom ook alleen aan hen, die men als in betrekking tot de kompagnie staande aanmerkt, aangeboden. Echter wordt dit gebruik ook onderling, bij het ontvangen van bezendingen en dergelijken, in acht genomen.

Van ons hoog gelegen verblijf hadden wij een vrij uitzigt over een groot deel van Amanoebang. De gansche landstreek vertoont eene aaneenschakeling van bergen van verschillende hoogte, gelijk trouwens het geheele eiland, met weinig uitzondering, met bergen bedekt is. De bergen in het noordelijke gedeelte van Amanoebang zijn over het algemeen minder dicht begroeid dan die in de nabijheid van het zuiderstrand en vertoonen veel meer opene, met gras bewassen, plekken. Het land is over het algemeen vruchtbaar. Djagong, obie's, pompoenen, watermeloenen, oranje-appelen en andere vruchten en gewassen bereiken er eene buitengewone grootte. Inzonderheid levert Amanoebang eene verbazende menigte der laatstgenoemde vruchten (limoen-tjina) op, die hier bijzonder groot zijn en aangenaam van smaak. Was wordt er minder gevonden, dan in de noordelijke streken van Timor, daar de boomsoort, waarop de bijen zwermen, hier spaarzamer schijnt voor te komen, doch des te menigvuldiger daarentegen, treft men er den sandelboom aan. Gedurende eene reeks van jaren was het sandelhout het voorname handels-artikel van Amanoebang en vele duizenden pikols zijn van deze welriekende houtsoort naar China uitgevoerd. Door dezen handel is order de bevolking eene zekere welvaart en weelde gebragt, die men aldus op Timor, in die mate, niet aantreft. Mannen, vrouwen en kinderen zijn rijkelijk versierd met zilveren ringen en platen en meest allen zijn in het bezit van doeken, kleedjes en andere Europesche manufakturen. Elders op Timor behoort het sandelhout alleen aan den radja en

is een monopolie van dezen, doch hier in dit gedeelte van Amanoebang, dat zich van den radja heeft losgerukt, deelt de geheele bevolking in het voordeel van den handel, en eenmaal daaraan gewoon, is de toenadering tot dien radja daardoor des te moeilijker geworden *). Gelijk vroeger de stam, zoo wordt thans in den handel vooral de wortel begeerd, en daar men daartoe de in den grond geblevene wortels van den vroeger verkochten stam uitgraaft, zoo trekt men aldus een dubbeld voordeel van den boom. Deze wortels gelden thans f 10 de pikol. Tegenwoordig echter is de handel, door den gedaalden prijs van het sandelhout, zeer verminderd en levert den handelaars weinig voordeel meer op.

Gedurende ons verblijf te Lassi, maakten wij bij herhaling wandelingen in de kampong en bezochten eenigen van de voornaamste inwoners. Het moest bij die bezoeken terstond onze aandacht trekken, dat de inlandsche bevolking, en inzonderheid het vrouwelijke geslacht, niet de minste schuwheid betoonde, maar bij onze komst eene vrijmoedigheid aan den dag legde, zoo als wij nergens elders op Timor hadden ontmoet. In andere gedeelten van Timor, door ons bezocht, hadden wij steeds bij de bevolking eene wildachtigheid bespeurd, die het moeilijk maakte om in een gesprek met hen te geraken, terwijl de vrouwen zich immer schuil hielden. Hier daarentegen ontving men ons met voorkomendheid, de vrouwen kwamen naar buiten en plaatsten zich bij het gezelschap, en schroomden zelfs niet, ons naar een en ander, waarin zij belang stelden, te ondervragen. De oorzaak van dit in het oogvallend verschil tusschen de bevolking van deze kampong met die van andere streken van Timor en zelfs van Amanoebang, moet ongetwijfeld worden gezocht, deels in de dichtere zamenwoning eener groote menigte en het daaruit ontstaan onderlinge verkeer en gezelligheid, terwijl in andere gedeelten des eilands de bevolking zeer verspreid woont †), deels in den handel, waardoor zij gewoon

*) Over het algemeen zijn op Timor het sandelhout en de was de voornaamste inkomsten der hoofden. Beide deze artikelen worden door de bevolking ingezameld en moeten voor bijna $\frac{2}{10}$ gedeelte aan die hoofden worden geleverd. Overigens trekken zij echter weinig direkte voordeelen. Het gebruik brengt mede, dat de onderdanen de vorsten moeten onderhouden, en mitsdien wordt jaarlijks een klein deel uit de voortbrengselen van den landbouw aan hen afgestaan, eene belasting, die den naam van "poni" draagt. Ook worden de akkers der hoofden door de bevolking zonder betaling bearbeid; doch zij misbruiken bovendien dikwijls hun gezag, om zich meester te maken van den eigendom hunner onderdanen; wanneer dit geweld echter te ver getrokken wordt, verhuist de bevolking naar het land van een of ander nabij gelegen vreemde vorst, 'twelk dan dikwijls aanleiding geeft tot een casus belli. Zie FRANCIS in dit tijdschrift, 1ste jaargang, I, 539.

†) Ook volgens den heer FRANCIS wonen de Timorezen in geene geregelde kampongs, maar liggen hunne woningen verspreid door het gansche land, welligt omdat zij dikwijls van grond moeten verwisselen, om hunne djagong-tuinen aan te leggen, en ook waarschijnlijk, om zich te onttrekken aan de heerediensten en andere knevelarijen der hoofden. De woningen zelve zijn kleine hutten op houten stijlen gebouwd, met eene vloer hoog van den grond, en met een dak van behal-bladeren, dat bijna tot den grond reikt en tevens in plaats van de wanden dient. Eene kleine opening is de deur, waardoor men eerder kruipen dan gaan kan. De huizen zijn gewoonlijk van eene omheining voorzien van bamboe of op elkander gestapelde steenen. Binnen die omheining worden de beesten bewaard. Zij hebben niet veel huisraad; een paar tikars (matten) om op te slapen, eenige manden van lontarbladeren gemaakt om het koorn in te bewaren, eene parang (kapmes), een boslemmer mes, een geweer, eenige aarden potten, een spinnewiel en een weefgetouw is bijna alles wat men in het huis van een gewonen inlander vindt. De huizen der hoofden en hun huisraad zijn iets beter, gelijk uit het verhaal van den schrijver van dit reistogtje blijkt.

is geraakt aan den omgang met vreemden, vooral met Chinezen, waarvan zich eenigen hier zelfs gevestigd hebben, en daardoor ook minder schuw is geworden voor Europeanen. Mannen en vrouwen hebben overigens in het algemeen een woest en ongehavend voorkomen, vooral doordien hunne lange haren, bij beide seksen, slechts met een band boven het voorhoofd zijn te zamen gevat, en overigens, naar alle rigtingen, los en wild worden uiteengekamd. Op den lof van zindelijkheid kunnen zij mede, zoo min ten aanzien hunner woningen als van hunne personen, aanspraak maken, doch hiervoor ligt eenige verschooning in den verren afstand van het water en het moeilijke terrein, dat het waterhalen vrij bezwaarlijk maakt. Het aantal bewoners van de geheele kampong, die eigenlijk uit verscheidene kleine kampongs, waarvan ieder zijn eigen hoofd heeft, is te zamen gesteld, zal op zijn hoogst 3000 zielen bedragen. In een artikel over Amanoebang van den heer GRONOVIVS, voorkomende in het Tijdschr. voor Nederl. Indië, blz. 62—65, wordt de bevolking van deze kampong op meer dan 12000 zielen geschat, doch genoemde heer schijnt het met maat en getal zoo naauw niet te nemen, waarvan ook andere opgaven in dat artikel blijken dragen.

De hoogte der Amanoebangsche bergen zal, naar gissing, van 2 tot 3000 voet bedragen. Daar wij geen thermometer bij ons hadden, konden wij den warmtegraad niet met juistheid waarnemen. Volgens den heer GRONOVIVS daalt de thermometer van Fahr. in de maanden Mei, Junij en Julij des morgens beneden de 62°, terwijl hij op den middag zelden boven de 82° stijgt. Tijdens ons verblijf te Lassi woei er een sterke z. o. wind en was het op deze plaats, niet slechts des nachts, maar ook gedurende het grootste gedeelte van den dag, gevoelig koud. — Het aantal der verschillende kleine afdeelingen van het Amanoebangsche rijk, die onder het bestuur van „fettors” en „toemoekongs” staan, werd ons op 29 bepaald, waaronder zoowel die distrikten begrepen zijn, die nog onder het opperbestuur van den radja te Nikie-Nikie staan, als degenen, die zich aan dit bestuur hebben onttrokken. De namen van de voornaamste dier regenten benevens die hunner distrikten geeft de heer GRONOVIVS op in evengenoemd artikel. Enkelen dier distrikten zijn wederom gesplitst, zoo dat men soms twee plaatsen van denzelfden naam aantreft, zoo als b. v. met de distrikten Nitoeanie en Nakkemenano het geval is, waarvan het eene gedeelte den radja te Nikie-Nikie erkent en het andere aan het Nederlandsche gezag verbonden is.

Den 10^{den} October maakten wij een uitstapje naar de woonplaats van een dier onderregenten, namelijk den fettor NAI SAI, aan wiens gezag het distrikt Baboei onderworpen is. De woonplaats van dezen fettor ligt op een paar uren afstands oostelijk van Lassi. De gansche bergstreek tusschen deze beide plaatsen is bijzonder vruchtbaar en ongetwijfeld geschikt voor de kultuur van velerlei produkten. De weg levert heerlijke gezigten op de ter zijde liggende valeijen en ravijnen, en schoon het thans in het laatst van den droogen moeson was, vertoonde het gras en het geboomte

op de bergen nog een bekoorlijk en levendig groen. Tot bij Baboei genaderd, ontmoetten wij juist den fettor, die zoo even berigt had ontvangen, dat men van eene naburige plaats van zijn vee was komen rooven, en nu daarnaar onderzoek ging doen. Toen hij echter vernomen had, dat wij hem een bezoek kwamen brengen, staakte hij zijn voornemen en leidde ons naar zijne woning. Deze is, nevens nog eenige andere, gelegen binnen eene natuurlijke sterkte, gevormd door vervaarlijk groote rotsblokken aan den rand van eenen hoogen en steilen berg. Men heeft van hier een schoon gezigt, noordelijk, over de lager gelegene bergen, naar het naburig gelegen gebergte van Nikie-Nikie, en zuidwaarts in de diepe vruchtbare valeijen en de tusschen groen geboomte verscholene kampongs van de toemoekongs NAI BAKO en NAI NAMAT, en voorts, nog lager, op den zoom van het zuiderstrand, wit gekleurd door het schuim der golven, die de ontzaggelijke zuider oceaen hier met geweldige branding opstuwt. De rivier Noi-Tanap („tanap” = ontmoeten), die in het gebergte van Nikie-Nikie haren oorsprong neemt, stort zich hier in de Zuidzee. Vroeger woonde ter dezer plaats eene meer talrijke bevolking, die echter langzamerhand is afgenomen, uit hoofde de onveilige ligging in de nabijheid van het vijandelijke Nikie-Nikie, waarom zij gedeeltelijk naar andere plaatsen is verhuisd. Volgens opgave van den fettor werden in het vorige jaar, op eenigen afstand van de kotta of versterking, tien personen, die zich in hunne tuinen bevonden, onverwacht door die van Nikie-Nikie overvallen, vermoord en onthoofd. Men wees ons nog een meisje, wier ouders en andere leden harer familie, bij eene andere gelegenheid, insgelijks door den vijand waren vermoord geworden, terwijl zij zelve toen een houw aan den hals had ontvangen, waarvan zij het lidteeken nog aan zich droeg, en voor dood was blijven liggen. Het aantal weerbare mannen, dat zich thans nog in de kotta bevond, zal geen twintig bedragen.

Toen wij des avonds naar Lassi terug keerden, wachtte ons daar weder een gelijk tooneel, als wij op deze plaats, pas twee dagen geleden, hadden aanschouwd. Men had namelijk weder eenen kop gesneld, thans te Tefnai, behoorende tot het noordwestelijk gelegen rijk van Sonebait, tusschen welk rijk en Amanoebang mede eene eeuwigdurende vijandschap bestaat, en was juist bezig met de bij zoodanige gelegenheid gebruikelijke handelingen. Daar wij verplicht waren voorbij die plaats te gaan, waar deze handelingen plaats grepen, wilde de mēo ons, als bij de vorige gelegenheid, weder daarin betrekken, doch daar wij daartoe volstrekt geen lust gevoelden, en ook niet wilden schijnen in die barbaarsche gewoonte eenigzins genoeg te nemen, lieten wij ons niet ophouden, maar reden den trein langs naar ons verblijf.

Na een oponthoud van vier dagen te Lassi verlieten wij deze plaats en begaven ons naar de woonplaats van den fettor BOI MAU, ruim drie uren zuidelijk van Lassi. Naauwelijks hadden wij deze laatstgenoemde plaats verlaten, of wij ontmoetten eene bezending van de hoofden NAI BAKO en NITOEANIE van het distrikt Hoemon, die ons in naam dier hoofden kwamen

begroeten en hun *Toet Hai* aanbieden, bestaande in een varken, suikerriet, pisang en sirih. De geheele landstreek tusschen Lassi en de woonplaats van BOI MAU is bergachtig, vol schoone gezigten en bedekt met een rijken plantengroei. Op korten afstand van Lassi passeerden wij eene kleine rivier, Oi-tes ("tes" het binnenste gedeelte of hart van den boom) genaamd, die nog water bevatte en schoone oevers heeft, met groepen boomen en opene plekken met gras bewassen. Van hier wordt het gebergte digter begroeid en is overal bezet met eene bijzonder weelderige vegetatie. De bergen zijn meest tot op den top met digt geboomte bedekt, en alom vertoont deze landstreek de bewijzen eener buitengewone vruchtbaarheid. Inzonderheid schijnt zij ook bijzonder geschikt voor de koffij-kultuur. De koffij, die te Manbara, op de noordkust van Timor, gewonnen wordt, is van eene zeer goede kwaliteit en doet niet voor de Java-koffij onder. Hier echter zijn de inlanders met de aankweeking van dit produkt geheel onbekend.

Na nog een eind wegs zuidelijk te zijn gereden, daalden wij eenige honderden voeten, zeer steil hier en daar, langs den rijk begroeyden berg, aan welks voet de Noi-boi („boi" opening in den kokosdop), eene schoone rivier met helder water, kronkelt. Hier toefden wij eenige oogenblikken en genoten het heerlijke gezigt, dat deze rivier en hare oevers aanbieden. Het hooge, statige geboomte aan de beide oevers, dat met zijne schaduwrijke takken de rivier overwelft en tegen de brandende zonnestrallen beschermt, het kristalheldere water, dat zich over en tusschen de zware rotsblokken bruisend en klaterend een' weg baant, de verkwikkende koelte door de lommer en het water beide te weeg gebragt, het gezigt, waar het geboomte eene opening laat, op de hooger gelegen terrassen en bosschen — alles vereenigt zich, om aan dit gansche tooneel een allerbekoorlijkst aanzien te geven en de ziel tot zachte gewaarwordingen te stemmen. Hoe pijnlijk echter wordt het gemoed, te midden van dit natuurschoon, aangedaan bij de gedachte aan de zedelijke en maatschappelijke ellende, waarin de bewoner dier schoone oorden verkeert. Hij, het schoonste pronkstuk van Gods werken, met de kiem der onsterfelijkheid in zich, leeft in de diepste onwetendheid en ongevoeligheid voort, zonder kennis van zijnen schepper, noch bewustheid van zijne verhevene bestemming. Hij, die Gods heerlijke schepping het meest moest opluisteren, ontsiert en misvormt haar het meest, zich beneden het redeloos dier verlagende en dorstende naar het bloed van zijnen natuurgenoot, van zijnen broeder, met hem naar Gods beeld geschapen.

Al dadelijk weder ontvingen wij het bewijs voor de waarheid dezer treurige opmerking. Terwijl wij nog aan den oever der rivier gezeten waren, kwam de fettor BOI MAU, wiens woning en kampong op den top van den tegenoverliggenden berg gelegen zijn, met een aantal gewapende mannen naar beneden ijlen, in den waan, dat zij met eenen vijandelijken overval werden bedreigd. De talrijkheid van ons reisgezelschap en het onverwachte van onze komst had hen in die meening gebragt, en

dit kon vooral hier ligt plaats hebben, dewijl deze fettor in eenen staat van vijandschap verkeert met het zoo nabij gelegene Nakkemenano. Weldra echter begrepen zij hunne misvatting, daar reeds een paar mannen van des fettors geslacht zich bij ons hadden gevoegd, en het oogmerk onzer komst aan hem te kennen gaven. De fettor, een jong man van een goed voorkomen, scheen evenwel onthutst en nog eenige oogenblikken te twifelen of hij ons als vrienden of als vijanden te beschouwen had. Op onze herhaalde uitnoodiging kwam hij eindelijk tot ons en overtuigde zich van onze vriendschappelijke gezindheid. Gezamenlijk ging het nu den berg op, langs eenen moeilijken steilen weg, gedeeltelijk over rotsen, naar de op het hoogste gedeelte gelegene kampong. Hier leidde ons de fettor in zijne loppo en werden ons weldra eenige oranje-appelen en andere vruchten voorgezet. Ook hier werd ons weder het *Toet Hai* aangeboden, bestaande in een varken, pisang, suikerriet en kokosnoten. Ook ons geheele reisgevolg werd rijkelijk van het noodige voorzien en deze fettor scheen er een bijzonder genoeg in te stellen, om ons en ons bijhebbend gezelschap, gedurende den tijd van ons verblijf, zoo goed hem mogelijk was te onthalen. Daar wij voornemens waren reeds den volgenden morgen onze reis te vervolgen, stelden wij echter ons vertrek, op zijn uitdrukkelijk verzoek, tot een dag later uit. Om ons genoeg te doen, voerde deze fettor nu en dan eenige inlandsche stukjes uit op eene viool en guitar, door hem zelve vervaardigd, en schoon beide van grove en ruwe bewerking waren, en ook het spel voor onze ooren alles behalve streelend was, duidde dit toch, te midden van zooveel woestheid en barbaarsheid, een beginsel van muziek aan. Met deze muziek-instrumenten is men bekend geworden, door de gemeenschap met het aan het Portugesche gezag onderworpen rijk van Noimoctie, dat noordelijk van Amanoebang gelegen is. Van Chinesche handelaars vernamen wij, dat de hoofdkampong van dit rijk vrij sterk bevolkt en de bevolking grootendeels door Portugesche priesters gedoopt is. Er is daar mede eene kerk, doch volgens dezelve berigtgevers geen vaste priester.

De woning van BOI MAU is, nevens nog eenige andere, gelegen op een smallen, moeilijk te genaken bergrug, terwijl bovendien de woning van den fettor zelve nog versterkt is. Men treft hier niet als te Lassi eene digt bij elkander wonende bevolking aan, maar deze woont hier meer uiteen en verspreid. Het aantal bewoners in den naasten omtrek van des fettors woning is gering, en aan deze minder te zamen gedrongene bevolking en de mindere aanraking met vreemdelingen meenden wij het dan ook te moeten toschrijven, dat zich de bevolking hier meer schuw betoonde, en hier en daar, bij eene wandeling langs de woningen, de vrouwen voor ons weglugtten. In het oog vallend is hier de talrijke menigte van oranjeboomen, die men allerwege langs den weg en tusschen de woningen aantreft. Ook aan andere vruchtboomen, als pisang, papaja, kokosboomen enz. ontbreekt het niet. Aan de helling van een' tegenover liggenden berg ligt de kampong en het verblijf van een' anderen Amanoebangsch regent

NAKKEMENANO geheeten, waarvan de woningen bij BOI MAU kunnen worden gezien. Sinds drie jaren zijn deze zoo dicht bij elkander wonende hoofden in oorlog wegens het stelen van eenen buffel. Zoo men ons hier verhaalde, had namelijk het volk van Nagawasa eenen buffel gestolen van NAKKEMENANO, waarvan echter de schuld werd gegeven aan BOI MAU. Deze beloofde de schade te zullen vergoeden, en de dag werd bepaald, waarop de vereffening dezer zaak zoude plaats hebben. Eenige personen van BOI MAU, daarmede belast, begaven zich naar NAKKEMENANO; doch hier gekomen werden zij verraderlijk overvallen en vijf hunner om het leven gebragt. Sedert werden bij BOI MAU dertien koppen gesneld door die van NAKKEMENANO, doch hier daarentegen slechts twee door het volk van BOI MAU. Uit hoofde van dezen staat van vijandschap tusschen twee zoo nabij elkander wonende regenten, is elk steeds bedacht op verraad of eenen overval en daarom immer gewapend, schier geen voetstap verzettende zonder het geladen geweer met zich te voeren. Onwillekeurig dachten wij hier aan de sloten en burgten der edellieden in de middeleeuwen en hunne onderlinge vecten en oorlogen; en ook zelfs in nog lateren tijd vindt men voorbeelden van dergelijken aard, b. v. op de Schotsche en Engelsche grenzen, waarvan in de geschiedkundige aantekeningen van Sir WALTER SCOTT achter „The lays of the last Minstrel” eenige gevallen worden bijgebragt, die in woestheid en barbaarsheid voor de Timorsche koppensnellers niet behoeven te wijken.

In den morgen van 14 October zetten wij ons weder te paard en vervolgden onzen togt zuidwaarts, begeleid door den fettor BOI MAU en eenigen van zijn gevolg, die ons tot aan het zuiderstrand vergezelden. Ter weerszijden van den weg weidt het oog over vruchtbare bergen en dalen, terwijl zich nu en dan eenige woningen en kleine kampongs tusschen oranje-pisang- pinang- en kokosboomen vertoonen. Buitengewoon talrijk zijn ook hier weder de oranjeboomen, die allerwege als in het wild opschieten. Een sterk contrast vormt dit gedeelte van Timor met de lagere streken in den omtrek van Koepang, waar het geheele plantenrijk in dit gedeelte van het jaar kwijnt en dort en nauwelijks een groen spruitje op den kalen, uitgedroogden grond te vinden is. Hier daarentegen schijnt de geheele landstreek een luthof, die, ook in het heetste en droogste gedeelte des jaars, eene weelderigheid en frischheid vertoont, zoo als men te Koepang en omgelegene plaatsen slechts in den regentijd waarneemt. Na een uur gereden te hebben, daalden wij van het gebergte, en voerde de weg in eene schoone vlakte bezet met groepen van tamarinde en waringie-boomen, nevens talrijke palmen. Wij lieten er onze paarden grazen en verkwikten ons met eenige teugen van het versch getapte en aangename lontarsap. Van nu af leidt de weg westwaarts, langs het zuiderstrand, naar het distrikt van een ander inlandsch hoofd, NAI TONIE genaamd, wiens grondgebied wij met den avond bereikten. Het verblijf van dezen fettor ligt op een paar uren afstands van het strand, in het gebergte, doch daar de zon reeds onderging, namen wij ons verblijf aan het strand tusschen eenige lon-

tarpalmen, die ook hier in menigte worden gevonden. In de nabijheid, mede aan het strand, staat de versterkte woning van een der mēo's van BOI MAU, die zich hier op het grondgebied van NAI TONIE, na verkregene vergunning, met een twintigtal weerbare mannen heeft nedergezet. Den volgenden dag gingen wij te voet naar de in het gebergte gelegene kampong. Eene kleine bewaterde vlakte, in de nabijheid van het verblijf van den evengenoemden mēo, biedt eene schoone gelegenheid aan voor den aanleg van natte rijstvelden. Op onze vraag waarom deze vlakte daartoe niet gebezigd werd, vernamen wij, dat het bijgeloof deze plaats voor „lëo" of gewijd had verklaard en zij uit dien hoofde niet mogt worden bebouwd. Ook de hooger gelegene streken zijn hier met eenen even weelderigen wasdom getooid als in het distrikt van BOI MAU. Wij troffen hier slechts eene geringe bevolking aan, die daarbij zeer verspreid woont. In het voorgaande jaar hadden in dit distrikt, gelijk mede in andere gedeelten van Timor, de pokken veel verwoesting aangerigt, daar alleen hier een getal van 110 personen door die ziekte was weggerukt. Ook de fettor NAI TONIE met bijna geheel zijn gezin waren aan de kinderziekte bezweken, en hierin was dan ook de oorzaak gelegen, dat thans de mēo van dit distrikt het bestuur in handen had.

Nadat wij vijfmaal de kronkelende rivier Noi-lanie, waarin nog water was, waren overgetrokken, bereikten wij, na eene vermoeijende wandeling van een paar uren, de woning van genoemden mēo. Hij ontving ons op de gebruikelijke wijze, onder het lossen van geweerschoten, en noodigde ons in zijne loppo. Wij konden hier slechts kort vertoeven en keerden daarom weldra naar ons verblijf aan het strand terug, waar wij den volgenden dag het gewone geschenk van levensmiddelen ontvingen. Dit was de laatste kampong, die wij in Amanoebang bezochten. Den 18^{den} October vervolgden wij onzen weg verder westwaarts. Van hier wijkt het gebergte langzamerhand landwaarts in en breidt zich eene grasrijke vlakte, met tallooze lontarpalmen en ander geboomte, langs het zuiderstrand uit, die in breedte tot aan de rivier Noimina-noirane steeds toeneemt. Deze rivier weder gepasseerd zijnde, namen wij, na een warmen rid van 9 uren, ons nachtverblijf onder eenen tamarinde-boom op eenigen afstand van het vroeger vermelde Oimollo, terwijl wij voorts van hier langs den reeds vroeger beschrevenen weg, naar de plaats, van waar onze togt een aanvang had genomen, terug keerden.

Wij hadden 6p dezen togt de overtuiging verkregen, dat de door ons bezochte streken grootendeels schoon en vruchtbaar zijn, doch dat de bevolking zich, gelijk op zoo menige andere plaats van den archipel, daarbij in diep ellendigen zedijken en maatschappelijken toestand bevindt. Het bestuur van het nederlandsch zendeling genootschap, dat een zendingspost op Timor heeft gevestigd, heeft zich het lot dier bevolking aange trokken en vaardigde in het vorige jaar twee zijner zendingen af met den last, zich naar de zijde van Amanoebang eenen werkkring te openen. De in het algemeen zeer verspreide bevolking, en waar deze op eene en

kele plaats, uit hoofde van den oorlog, meer te zamen gedrongen is, haar onrustige en onveilige staat, leveren groote bezwaren op voor eene vestiging in dat gedeelte van Timor. Om die redenen is dan ook voor het tegenwoordige aan de voorgenomene zending geen gevolg gegeven, en zullen de beide zendelingen zich op het naburige eiland Rottie vestigen, dat zich, zoo wel door eene minder woeste en digter te zamen gedrongen bevolking, als door de meerdere verstandelijke vatbaarheid van zijne bewoners, van deze zijde boven Timor aanbeveelt. Welk menschenvriend en Christen wenscht echter niet, dat ook op Timor de hinderpalen, die in den tegenwoordigen maatschappelijken toestand van dit eiland gelegen zijn, langzamerhand mogen worden uit den weg geruimd, en het christendom zich ook hier bewijze als het groote hervormingsmiddel van den mensch en zijne maatschappij!

December 1850.

D.

